

## Výsledky prvního výzkumu avifauny Vraních hor

The first approach to understanding of the avifauna of the Vraní hory mountains (north-east Bohemia)

Pavel Žďárek

### Úvod

V roce 1993 vznikla ve výboru Východočeské pobočky České společnosti ornitologické myšlenka pořádat každoročně tzv. víkendové výzkumné tábory (VVT) zaměřené v jarním období na ornitologický výzkum méně známých lokalit východních Čech. Získané výsledky jsou poskytovány regionálním muzeím a orgánům státní správy. Pro rok 1998 byla vybrána oblast Vraních hor při státní hranici s Polskem. V ornitologické literatuře nenacházíme o tomto pohoří žádnou zmínku. Z objektů živé přírody byli na tomto území předmětem studia obojživelníci a plazi (JURKOVÍČ et REJMÁNEK 1968) a měkkýši (BRABENEC 1972). Při mapování hnízdního rozšíření ptáků v České republice v letech 1985-1989 (ŠTASTNÝ, BEJČEK et HUDEC 1996) bylo v kvadrátu 5361 o rozloze 133,2 km<sup>2</sup>, v němž se nachází také větší část Vraních hor, zjištěno více než 100 druhů ptáků, výzkum však byl prováděn pouze v jeho západní části zahrnující především východní okraj Krkonoš - Rýchory (J. FLOUSEK in verb.).

### Popis území

Vraní hory leží na severozápadním okraji Broumovské vrchoviny, kterou odděluje od východní části Krkonoš a Žacléřského hřbetu Královecký průsmyk (521 m n.m.). Z orografického hlediska se jedná o plochou hornatinu v povodí řek Úpy a Bobru při jejich rozvodí. Tvořena je velmi pevnou sopečnou vyvřelinou permského stáří - ryolitem. Má silně rozčleněný erozně denudační reliéf tektonicky a litologicky podmíněných paleovulkanických struktur s výraznými strukturními hřbety a suky, které se příkře zvedají o 200 až 300 m nad bezprostředním okolím (DEMEK et al. 1987, RYBÁŘ et al. 1989). Větší část této vrchoviny leží na území Polska, a nás však dosahuje nejvyšších vrcholů a to Královeckým Špičákem (880 m n.m.) a jižním Mravenčím vrchem (837 m n.m.). Pohoří je zhruba od vrstevnice 600 m n.m. výše souvisle zalesněno.

Vzhledem k tomu, že lokalitou prochází rozvodí Baltického a Severního moře a terén je značně svažité, nejsou na ní žádné větší vodní toky. Četné lesní strže jsou převážně zcela suché. Několik pramenů se nachází v nadmořské výšce 650-660 m, výše se jedná jen o periodická koryta. V severní části velkým obloukem obtéká Dlouhým údolím masív Královeckého Špičáku Dlouhá voda, která v obci Bernartice ústí do říčky Ličná. Cestou přibírá několik menších levobřežních přítoků. Další významnější vodoteč tvoří Luční potok pramenící v údolí mezi svahy Kozlíku (788 m n.m.) a jižního Mravenčího vrchu. V tomto tzv. Vodním údolí se nedaleko od pramene nachází starý dosud činný vodojem s letopočtem 1912. Luční potok teče západním směrem do Ličné. Na jižním okraji pohoří se pod

Čertovou roklí nachází pramen Bečkovského potoka, který oblast Vraních hor opouští jihovýchodním směrem do Polska. Říčka Ličná naopak pramení těsně za hranicí v Polsku, protéká Bernarticemi severozápadním směrem a pod železničním viaduktem v nadmořské výšce 470 m opouští sledované území.

Pro účely výzkumu avifauny bylo území Vraních hor pojato širěji. Jeho východní hranici tvoří pohraniční hřeben, na severu státní hranice s Polskem, na západě sleduje mezinárodní silnici č. E 16 a železniční trať z Královce po Bernartice, jihozápadní a jižní hranice sledovaného území prochází obcemi Bernartice a Bečkov a odtud Čertovou roklí opět na hraniční hřeben. Celková plocha území představuje jen 11,85 km<sup>2</sup> (hodnoty odečteny ze základní mapy v měřítku 1:10.000). Na pás souvislého lesa z toho připadá 48 %, na mimolesní zeleň kolem vodotečí a na zamokřených plochách a remízky 5,5 %. Většinu zbývajících ploch (kromě zástavby, zahrad a komunikací) zaujímají luční porosty kosené, spásané i neobhospodařované. Orná půda se na sledovaném území až na ojedinělá políčka chalupářů a usedlíků nevyskytuje. Významným fenoménem, který kazí ráz zdejší krajiny, je velký činný kamenolom v klínu Dlouhého a Javorového údolí v severní části lokality. Má několik pater a včetně odlesněných ploch zabírá rozlohu kolem 20 ha. Téměř 6 % území Vraních hor leží v nadmořské výšce nad 800 m.

Druhová skladba lesa je rozmanitá. Převládají smrkové porosty různého stáří, na některých místech, zejména v severní části a na jižním okraji, s příměsí jedle, buku, klenu, modřínu, břízy a jeřábu. Vzácně se vyskytuje borovice a v Dlouhém údolí také douglaska. Na příkrých svazích je mnoho pasek po holosečné těžbě dřeva. V nové výsadbě jehličnatých dřevin je relativně hojně zastoupen modřín a také smrk pichlavý. Nejrozsáhlejší souvislá přirozená bučina se nachází jižně od Lipového údolí (severně od lomu), menší porosty jsou na svahu Královeckého Špičáku a jižního Mravenčího vrchu. Klenové bučiny s příměsí smrku jsou v závěru Vodního údolí a jižně od Čertovy rokle. Listnaté dřeviny tvoří také doprovodnou zeleň kolem vodotečí, kde k hojnému klenu přistupuje ještě jasan a olše, v nižších polohách také vrba a místy i jilm a habr. Na pravém břehu Dlouhé vody západně od osady Vrchová se v nadmořské výšce 510 m kolem pramene pod náspem železniční trati nachází trvale podmáčená ostřicová louka a asi 150 m dlouhý pruh rákosu. Na mezích luk a pastvin pod spodní hranicí lesa rostou keře trnky, hlohu a šípku spolu se soliterními dřevinami, nejčastěji jeřáby, břízami, planými třešněmi a j.

### **Materiál a metodika**

Pátý VVT Vč. pobočky ČSO se uskutečnil ve dnech 28.-31.5.1998. Zúčastnilo se ho po různou dobu celkem 21 osob.: Fr. Bárta, V. Beran, T. Diviš s manželkou, K. Dohnal, J. Fišera, J. Flousek, J. Galbavý, J. Grúz, V. Koza, Vl. Lemberk, M. Lubas s dcerou, M. Mareček, P. Miles, M. Novotný, M. Plaček, S. Poláček, J. Rejl s manželkou a P. Žďárek. Základnu tvořila chata Kamila v centrální části Dlouhého údolí pod Královeckým Špičákem v nadmořské výšce 660 m. Odtud podnikali účastníci tábora individuálně nebo ve skupinách exkurse do celého vytypovaného území, do vzdále-

nějších oblastí používali motorová vozidla. Zaznamenávání byli všichni pozorováni nebo slyšeni ptáci. V okolí základny a na břehu Dlouhé vody pod kamenolomem zorganizovali Fr. Bárta a P. Miles krátkodobý odchyt ptáků do nárazových sítí (jeho výsledky nejsou předmětem této práce). J. Flousek a Vl. Lemberk provedli v časných ranních hodinách liniovou a bodovou metodou kvantitativní snímky struktury ptačího společenstva v různých typech prostředí a nadmořské výšky Vraních hor (smrkový les, bukový les, volná plocha s rozptýlenou zelení). T. Diviš a M. Novotný se zaměřili na vyhledávání stromových dutin obsazených sovami. M. Lubas, J. Fišera, P. Miles, J. Grúz a M. Novotný provedli noční odchyt chřástala polního s využitím magnetofonové nahrávky hlasu volajícího samce. Nalezeno bylo několik obsazených hnízd různých druhů ptáků.

Kromě termínu konání VVT podnikl autor této práce samostatně exkurse do různých částí lokality ve dnech 1., 3., 8., 10. a 24. května a 6.6.1998, T. Diviš pak ještě 15.6.1998.

### Výsledky a diskuse

Přehled všech 88 zjištěných druhů ptáků je uveden v tab. 1. Charakter výskytu některých z nich na daném území je předmětem následující diskuse. Není-li uvedeno jinak, týkají se záznamy období konání VVT, t.j. 28.-31.5.1998, resp. roku 1998.

#### Brodiví (*Ciconiiformes*)

Na nevysokém továrním komíně vedle budovy žel. stanice v Královci hnízdí podle sdělení místních obyvatel již několik let pár čápů bílých (*Ciconia ciconia*). Nadmořská výška lokality je 525 m. V roce 1998 zahnízdl pár po jarních šarvátkách u hnízda opožděně. Čáp černý (*Ciconia nigra*) zjištěn nebyl; pro tento druh není zřejmě v málo vodnatých potocích dostatečná potravní nabídka.

#### Dravci (*Falconiformes*)

Včelojed lesní (*Pernis apivorus*) kroužil nad centrální částí Dlouhého údolí 15.6.1998. Káně lesní (*Buteo buteo*) hnízdí v počtu více párů. Na břehu Lučního potoka bylo na olši nalezeno hnízdo se 3 mláďaty. Samice motáka pochopa (*Circus aeruginosus*) zastížená při pátravém letu v Královeckém průsmyku. Hnízdění tohoto druhu není na území Vraních hor pravděpodobné. Ostříž lesní (*Falco subbuteo*) byl pozorován vícekrát, nad Dlouhým údolím u Kamily pronásledoval 28.5. pár káni lesní. Poštołka obecná (*Falco tinnunculus*) hnízdí ve více párech. Nalezen obsazený výklenek v opěrné zdi žel. viaduktu v Bernarticích. Krahujec obecný (*Accipiter nisus*) sice nebyl přímo pozorován, ale 15.6. nalezl T. Diviš ve smrkové monokultuře staré asi 60 let v Dlouhém údolí jižně od Kamily hnízdo z roku 1997. Na kmenech vedle hnízda a na okrajích hnízda byly ještě zachovány zbytky trusu mláďat a na zemi pod hnízdem kosterní zbytky kořisti (ptáků).

#### Kurové (*Galliformes*)

Nejpozoruhodnějším nálezem je výskyt jeřábka lesního (*Bonasa bonasia*). Pískající kohoutci byli zastíženi 10.5. v křovinaté stráni jihozápadně

od jižního Mravenčího vrchu (mimo souvislý les v nadmořské výšce 570 m) a v závěru Lipového údolí pod hranicí s Polskem ve výšce 820 m n.m. Nedaleko od tohoto místa se jeden kohoutek ozval také 29.5. Domnívám se, že těžiště výskytu prostorově omezené populace tohoto lesního kura může ležet v rozsáhlejších lesích sousedního Polska (Góry Krucze). Jedinou křepelku polní (*Coturnix coturnix*) zaslechl T. Diviš z louky pod lomem 31.5.

#### Krátkokřídli (*Ralliformes*)

Podle očekávání se na loukách prakticky po celém sledovaném území ozýval chřástal polní (*Crex crex*), v první polovině května často i ve dne. 28.5. bylo 5 samců chyceno nad Bernarticemi.

#### Bahňáci (*Charadriiformes*)

Na louce nedaleko od odbočky cesty k Žacléři pozorovali P. Miles a J. Grúz 29.5. čtyři adultní (2 páry?) čejky chocholaté (*Vanellus vanellus*). Na několika místech byla zastížena sluka lesní (*Scolopax rusticola*). Kworkající a pískající sameček přelétl navečer i nad Dlouhým údolím u Kamily.

#### Dlouhokřídli (*Lariformes*)

24.5. prolétl Královeckým průsmykem nízko nad zemí severojižním směrem 1 adultní racek chechtavý (*Larus ridibundus*). Jedná se o náhodný výskyt.

#### Měkkozobí (*Columbiformes*)

Vcelku běžně se vyskytuje holub hřivnáč (*Columba palumbus*) a z převážně bukových nebo smíšených porostů se na více místech ozývalo houkání holuba doupňáka (*C. oenas*). Z hrdlíček byla v obcích pozorována jen hrdlička zahradní (*Streptopelia decaocto*).

#### Sovy (*Strigiformes*)

Výr velký (*Bubo bubo*) byl opakovaně pozorován na hromadách šterku pod lomem a jeho houkání se v noci ozývalo ze závěru Dlouhého údolí. T. Diviš připouští možnost hnízdění v opuštěném lomu na levém břehu Dlouhé vody. Houkání syce rousného (*Aegolius funereus*) jsme zaznamenali na více místech i v denní době. 31.5. nalezl T. Diviš obsazenou dutinu v buku s velkými mládřaty, která již vykukovala z vletového otvoru, ve východním svahu nad Dlouhým údolím severně od Kamily. Po celou dobu konání VVT se v dlouhém údolí u Kamily ozýval kulíšek nejmenší (*Glaucidium passerinum*). 28.5. se ho dokonce podařilo odchytil do nárazové sítě. Obsazenou hnízdní dutinu v místě starého poranění kmene smrku ve výšce asi 12 m nalezl T. Diviš po návratu na lokalitu 15.6. Hnízdo se nacházelo v monokultuře smrku staré asi 100 let v Dlouhém údolí zhruba 300 m jižně od Kamily (690 m n.m.). Pod hnízdním stromem byly nalezeny četné zbytky potravy pocházející z drobných savců a také při dvojím pozorování předávání kořisti donesené samcem se jednalo o podobné úlovky. Z ptačí kořisti bylo možno pod stromem určit ruční letky z pěnkavy obecné a králíčka.

#### Kukačky (*Cuculiformes*)

Hlas samců kukačky obecné (*Cuculus canorus*) se ozýval prakticky po celém sledovaném území od průsmyku až po nejvýše položené partie lesa na hřebenech.

#### Svišťouni (*Apodiformes*)

Rorýs obecný (*Apus apus*) loví drobný létající hmyz podle měnicích se povětrnostních podmínek v různých výškách nad celým územím. Hnízdí na stavbách v Bernarticích a zřejmě i jinde.

#### Šplhavci (*Piciformes*)

Šplhavci jsou ve Vraních horách početně zastoupeni. Týká se to především datla černého (*Dryocopus martius*) a strakapouda velkého (*Dendrocopos major*) - u obou druhů nalezena obsazená hnízda s mláďaty. Žluna zelená (*Picus viridis*) byla pozorována na jižním svahu Královeckého Špičáku a na pohraničním hřebenu nad Čertovou roklí. Pozoruhodný je výskyt strakapouda bělohřbetého (*Dendrocopos leucotos*) ve spodní části Lipového údolí 3.5. Vraní hory leží mimo oblast souvislého areálu rozšíření tohoto druhu. Později však jeho výskyt již potvrzen nebyl. Strakapoud malý (*D. minor*) byl pozorován v osadě Vrchová a krutihlav obecný (*Jynx torquilla*) se ozýval v Bernarticích.

#### Pěvci (*Passeriformes*)

Pěvců bylo na území Vraních hor zjištěno 61 druhů, což představuje téměř 70 % z celkového počtu 88 příslušníků všech 12 řádů. Většina z nich patří mezi obecně rozšířené druhy obývající podobné biotopy kdekoli v České republice. V tabulce 1 vyjmenování pěvci náleží do 18 čeledí. Nejpočetnější jsou 13 druhy zastoupeni pěnicovití (*Sylviidae*), 11 druhů pěnkavovití (*Fringillidae*) a 9 druhů drozdrovití (*Turdidae*). Vzhledem k omezené době výzkumu nelze u všech druhů vyslovit zcela jednoznačný závěr o charakteru jejich výskytu na daném území. Nicméně použijeme-li kritéria doporučená pro kvadrátové mapování hnízdního rozšíření ptáků v ČR (ŠTASTNÝ, BEJČEK, HUDEC l.c.) a to kategorie B2 (pozorování zpívajícího samce anebo zaslechnutí hlasů souvisejících s hnízděním v hnízdním období) až D16 (nález hnízda s mláďaty), můžeme se domnívat, že většina z uvedených pěvců v oblasti Vraních hor v roce 1998 hnízdila. V následujícím textu jsou stručně shrnuty poznatky o jednotlivých druzích. Odstavce jsou členěny podle systematického uspořádání (čeledí).

Skřivan polní (*Alauda arvensis*) se v nehojném počtu vyskytoval v nezalesněném podhůří. Chybí zde obdělávaná pole, která jsou jeho preferovaným hnízdištěm v nížinách.

Vlaštovka obecná (*Hirundo rustica*) i jiříčka obecná (*Delichon urbica*) hnízdí pouze v obcích. Podle povětrnostních podmínek oba druhy loví létající hmyz v jejich širším okolí.

Linduška lesní (*Anthus trivialis*) náleží k hojným druhům. Hnízdí ve všech výškových stupních od údolní nivy říčky Ličny po hřebenové partie. Linduška luční (*A. pratensis*) zde naopak vytváří jen nepočetnou „nížinnou“ populaci na trvalých travních porostech v Královeckém sedle. Konipas horský (*Motacilla cinerea*) byl zjištěn na více místech u vodo-

tečí vesměs mimo souvislý les, neboť potoky v něm pramenící jsou málo vodnaté. Několik párů zřejmě hnízdí v kamenolomu, jehož spodní patro je trvale zamokřeno vývěry spodní vody. Konipas bílý (*M. alba*) naopak není úzce vázán na vodní toky nebo vodní plochy. Zjištěn byl v obcích i v lomu.

Skorec vodní (*Cinclus cinclus*) byl zastížen pouze 2x (1.5. a 6.6.) na říčce Ličné v dolní části Bernartic pod přítoky Lučního potoka a Dlouhé vody. Coby potravní specialista na málo vodnatých potocích v lese zřejmě zcela chybí.

Střízlík obecný (*Troglodytes troglodytes*) se vyskytoval v obcích, v okolí vodotečí a hojný byl především ve všech typech lesa bez rozdílu nadmořské výšky.

Pěvuška modrá (*Prunella modularis*) má podobné vertikální rozšíření jako předešlý střízlík obecný. Pro hnízdění preferuje jehličnaté mlaziny, kterých je na svazích Vraních hor dostatek.

Červenka obecná (*Erithacus rubecula*) patří k hojným hnízdíčům ve všech typech lesa. 24.5. bylo nalezeno hnízdo s malými mládřaty na zemi ve svahu příkopu lesní cesty. Rehek domácí (*Phoenicurus ochruros*) se běžně vyskytuje v obcích a více párů hnízdí v kamenolomu. Rehek zahradní (*Ph. phoenicurus*) byl zjištěn v Bernarticích, Vrchové a především ve starších porostech smíšeného i jehličnatého lesa. Bramborníček hnědý (*Saxicola rubetra*) se vyskytoval na loukách u Královce, na březích Dlouhé vody pod lomem i v okolí Bernartic. Bělořit šedý (*Oenanthe oenanthe*) byl pozorován pouze jednou: 6.6. zpíval samec na ohradníku pastviny u Bernartic. Kos černý (*Turdus merula*) se vyskytoval nejen v okolí lidských sídel, ale nepočetná populace hnízdí také v lese. Drozd kvíčala (*T. pilaris*) hnízdí pospolitě. Malé kolonie jsme nacházeli na více místech sledovaného území do nadmořské výšky 600 m, např. před budovou nádraží ČD v Královci, na levém břehu Dlouhé vody u Vrchové, na břehových porostech Ličné přímo v Bernarticích a j. Drozd zpěvný (*T. philomelos*) byl zjištěn v lesících podél vodotečí a nehojně také v pásmu souvislého lesa. Drozd brávník (*T. viscivorus*) obývá jehličnatý les od spodní hranice po hřebenové partie. Dosud špatně létající mládě bylo nalezeno na lesní cestě pod severním Mravenčím vrchem.

Cvrčilka zelená (*Locustella naevia*) hnízdí v kopřivami zarostlých úvozech bývalých polních cest u Královce, na břehu Dlouhé vody pod lomem a u Bečkova. Cvrčilka říční (*L. fluviatilis*) vystupuje podél vodotečí až k okraji souvislého lesa. Rákosník zpěvný (*Acrocephalus palustris*) byl zjištěn pouze v nižších polohách sledovaného území, u příkopů podél cest a železniční trati na okraji Královce a v Bernarticích, na nekosených loukách s potůčky. Sedmihlásek hajní (*Hippolais icterina*) zpíval v Královci, na zahradách osady Vrchová a v Bernarticích. Pěnice pokřovní (*Sylvia curruca*), pěnice slavíková (*S. borin*) a pěnice černohlavá (*S. atricapilla*) byly zastíženy v rozmanitém prostředí od obcí až po hřebenové úseky lesa. Pěnice hnědokřídla (*S. communis*) obývá křovinaté stráně v nižších polohách, holosečnými pasekami však vystupuje i do vyšších poloh. Z budničků je na celém sledovaném území nejhojnější budniček menší (*Phylloscopus collybita*), prosvětlenější místa obývá budniček větší (*Ph.*

*trochilus*). Budníček lesní (*Ph. sibilatrix*) hnízdí v listnatých a smíšených partiích staršího lesa. V jehličnatých monokulturách hojně zpívali králíčci obecní (*Regulus regulus*) i králíčci ohniví (*R. ignicapillus*).

Z čeledi lejskovitých (*Muscicapidae*) byl na území Vraních hor zjištěn pouze lejsk šedý (*Muscicapa striata*) a to jednak v obcích a v nehojném počtu také na okrajích starších lesních porostů v nižších polohách.

Sýkory byly zastoupeny 5 druhy rodu *Parus*. Sýkora koňadra (*Parus major*) a sýkora modřinka (*P. caeruleus*) se vyskytovaly prakticky po celém sledovaném území, sýkora parukářka (*P. cristatus*) a hojnější sýkora úhelníček (*P. ater*) v jehličnatém lese. Sýkora lužní (*P. montanus*) je nejméně početná. Obývá mladší jehličnaté i smíšené porosty, často v blízkosti vod. Ve dnech 1., 3. a 8. května jsem zaznamenal zpěv 7 samců. Pět z nich zpívalo typem „alpským“ (zpravidla 4-7x relativně rychle za sebou opakované vysoké krátké tóny na stejné intonační výši), jeden typem „normálním“ (pomaleji opakované protáhlejší tóny s klesající intonací) a zbývající jakýmsi typem přechodným (HUDEC 1993).

Brhlík lesní (*Sitta europaea*) je běžným obyvatelem starších smíšených i čistě bukových porostů bez rozdílu nadmořské výšky.

Šoupálky (*Certhiidae*) zastupuje v oblasti Vraních hor především s ohledem na velkou nadmořskou výšku a skladbu porostů pouze šoupálek dlouhoprstý (*Certhia familiaris*).

Tuhýk obecný (*Lanius collurio*) byl zjištěn na křovinatých mezích východního svahu Královeckého sedla, u Bernartic a nejhjojněji na jižních svazích nad Bečkovem v nadmoř. výšce 575-600 m.

Z krkavcovitých (*Corviidae*) se ve Vraních horách nejhjojněji vyskytuje sojka obecná (*Garrulus glandarius*). Straka obecná (*Pica pica*) byla pozorována pouze několikrát v otevřené krajině průmysku v blízkosti lidských obydlí. Ořešník krogenatý (*Nucifraga caryocatactes*) hnízdí velmi časně. Jednoho dospělého ptáka pelichajícího velká pera jsem zastihl 1.5. v Čertově rokli. V průběhu VVT se jednotliví ptáci vícekrát ozývali charakteristickým cvrčivým hlasem od Královeckého Špičáku i pohraničního hřebene. Krkavec velký (*Corvus corax*) hnízdí ve Vraních horách pravděpodobně v počtu 1-2 párů. Pozorován byl jak v jižní části lokality (Dlouhá stráž, Čertova rokle, Mravenčí vrch) tak v okolí Královeckého Špičáku a kamenolomu. Mohou sem však zaletovat i ptáci z polského území.

Špaček obecný (*Sturnus vulgaris*) se vyskytuje v obcích a hnízdí zřejmě také v dutinách starých javorů podél silnic.

Vrabci patří ke všeobecně rozšířeným druhům, hnízdí v blízkosti lidských sídel. Vrabec domácí (*Passer domesticus*) většinou přímo na budovách, vrabec polní (*P. montanus*) nejčastěji v dutinách stromů, ptačích budkách a pod.

Z početné čeledi pěnkavovitých (*Fringillidae*) je absolutně nejhjojnější pěnkava obecná (*Fringilla coelebs*), která hnízdí ve všech typech prostředí také v oblasti Vraních hor. Dlask tlustozobý (*Coccothraustes coccothraustes*) byl zastížen pouze koncem května na okraji severní části pohorí. Nelze však vyloučit jeho zahníždění v zahradách obcí. Zvonohlík zahradní (*Serinus serinus*) se běžně vyskytuje v obcích a v alejích lemujících cesty. Podobné rozšíření mají také stehlík obecný (*Carduelis carduelis*)

a konopka obecná (*C. cannabina*). Čížek lesní (*C. spinus*), hýl obecný (*Pyrrhula pyrrhula*) a křivka obecná (*Loxia curvirostra*) patří naopak k typickým obyvatelům jehličnatého lesa. Nehojně jsme se s nimi setkávali v tomto prostředí na celém sledovaném území. Čečetka zimní (*C. flammea*) se ozyvala v nižších polohách kolem vodotečí, stromořadí u silnic a železniční trati a v obcích (Bernartice, Královec). Hýl rudý (*Carpodacus erythrinus*) přilétá na jaře ze zimoviště pozdě. První zpívající samec byl zaznamenán u mokřiny pod osadou Vrchová 24.5., během VVT ho zjistil F. Bárta také nad Bernarticemi.

Strnad obecný (*Emberiza citrinella*) je na sledovaném území početně rozšířen v otevřené krajině v podhůří, podél svážnic a pasek proniká i do vyšších poloh v lese. Strnad rákosní (*E. schoenichlus*) má specifické nároky na hnízdní biotop, který se nachází v podobě podmáčených luk a rákosiny pouze na březích Dlouhé vody mezi osadou Vrchová a železniční tratí v nadmořské výšce do 515 m. Zde byl zastížen zpívající samec 24. května.

Orientační hodnoty hustoty ptáků (v párech na 100 ha) získané líniovým sčítáním ve dnech 29. a 30.5. zpracoval J. FLOUSEK (in litt.), obdobně metodou bodového transektu V. LEMBERK (in litt.). J. Flousek provedl vyhodnocení pro

(1) smrkové porosty různého stáří (zhruba 20-80 let) s příměsí především modřínu, břízy a jeřábu na celkové ploše 84 ha převážně v hřebenových partiích,

(2) bučiny a smíšené porosty s převahou buku s příměsí smrku, jedle a klenu na celkové ploše 20 ha (západní svahy severně od lomu),

(3) volnou krajinu tvořenou mozaikou lučních porostů (kosených i neobhospodařovaných a podmáčených), pastvin, remízků, malých lesíků a zarostlých mezí na západním úpatí jižní části Vraních hor na celkové ploše 30 ha.

Ve smrkovém lese zjistil 28 druhů o celkové hustotě 345,8 páru/100 ha, v bukovém lese 25 druhů (415,0 párů/100 ha) a ve volné krajině 30 druhů (276,7 páru/100 ha). Nejhojnějším ptákem byla ve všech typech prostředí s velkou převahou pěnkava obecná (55,0-78,6 p.100 ha<sup>-1</sup>), následovala ji pěnice černohlavá (33,3-60,0 p.100 ha<sup>-1</sup>). Stabilní hustotu vykazovali ve všech typech prostředí kos černý (7,7-7,5-8,3) a drozd zpěvný (6,0-5,0-5,0). Ve smrkovém lese byla dále nejhojnější červenka obecná (33,3), budníček menší (29,8), budníček větší (28,6), sýkora uhelníček (25,6), pěvuška modrá (19,0) atd. Z králíčků byl hojnější králíček obecný.

V bukových a smíšených porostech bylo pořadí na třetím a dalších místech následující: sýkora uhelníček (35,0), budníček menší (30,0), střízlík obecný (25,0), králíček ohnivý a budníček lesní (20,0), pěvuška modrá a králíček obecný (15,0) atd.

Ve volné krajině dosáhli po již zmíněné dvojici nejvyšší hustoty pěnice hnědokřídlá (20,0), linduška lesní a červenka obecná (16,7), pěvuška modrá (13,3), sýkora modřínská (11,7), střízlík obecný (10,0) a další.

V Lemberk použil 29.5. metodu bodového transektu ve všech typech prostředí i nadmořské výšky na trase od Kamily na pohraniční hřeben,

Čertovu rokli, okraj lesa pod Mravenčím vrchem, Vodní údolí, sedlo 753 m n.m. pod Královeckým Špičákem, celkem 20 bodů o průměru 100 m. Vypočtené hodnoty denzity jsou v porovnání s výsledky J. Flouska podstatně vyšší - celkem 103,53 páru.10 ha<sup>-1</sup> pro 35 druhů, byly však do jisté míry ovlivněny volbou sčítaných míst za větrného počasí. I on zjistil mezi nejpočetnějšími druhy pěnkavu obecnou, pěnici černohlavou, červenku obecnou, budníčka menšího a sýkoru uhelníčka, v absolutní hodnotě však uvádí větší hustotu obou králíčků, strízlíka obecného, lindušky lesní a j.

Pohlédneme-li do nového Červeného seznamu ptáků ČR (ŠTASTNÝ, BEJČEK v tisku in ŠTASTNÝ, BEJČEK, HUDEC l.c.), shledáme v oblasti Vraních hor 31 druhů (t.j. 35,2 %), které do něho byly po kritickém přehodnocení původního Červeného seznamu z roku 1988 (SEDLÁČEK et al. 1988) podle nových kritérií doporučených IUCN zařazeny. V kategorii „druh ohrožený“ se jedná o ostříže lesního, strakapouda bělohřbetého, bělořítá šedého a hýla rudého. V kategorii „druh zranitelný“ to jsou čáp bílý, včelojed lesní, moták pochop, jeřábek lesní, chřástal polní, holub doupňák, sýc rousný, kulíšek nejmenší a krutihlav obecný. Do kategorie „druh závislý na ochraně“ jsou zařazeni sluka lesní, výr velký, skorec vodní a tuhýk obecný. Kategorie „druh téměř ohrožený“ uvádí krahujce obecného, strakapouda malého a krkavce velkého. Poslední z kategorií „druh málo dotčený“ se z oblasti Vraních hor týká křepelky polní, čejky chocholaté, racka chechtavého, datla černého, žluny zelené, vlaštovky obecné, rehka zahradního, bramborníčka hnědého, lejska šedého, ořešníka kropenatého a čečetky zimní. Vyjmenovány jsou všechny druhy i když některé z nich na sledovaném území zjevně nebo pravděpodobně nehnízdí.

Čtěl bych se ještě zmínit o několika druzích, jejichž výskyt nebyl v roce 1998 v oblasti Vraních hor zatím prokázán, ač kvalita prostředí jejich výskyt (hnízdění) nevylučuje. Z dravců to je např. jestřáb lesní (*Accipiter gentilis*), ze sov puštitk obecný (*Strix aluco*) nebo kalous ušatý (*Asio otus*), z pěvců např. vrána obecná (*Corvus corone*), některý z lejsků rodu *Ficedula* a pod. Plyne z toho, že je na tomto zajímavém území ještě hodně prostoru k dalšímu ornitologickému bádání.

TAB. 1: Seznam ptačích druhů zjištěných v oblasti Vraních hor v období od 1. května do 15. června 1998.

TAB. 1: List of bird species recorded in Vraní hory mountain during the period from May 1 to June 15, 1998.

Čáp bílý, *Ciconia ciconia*  
Včelojed lesní, *Pernis apivorus*  
Káně lesní, *Buteo buteo*  
Moták pochop, *Circus aeruginosus*  
Ostříž lesní, *Falco subbuteo*  
Poštolka obecná, *Falco tinnunculus*  
Krahujec obecný, *Accipiter nisus*  
Jeřábek lesní, *Bonasa bonasia*  
Křepelka polní, *Coturnix coturnix*  
Chřástal polní, *Crex crex*  
Čejka chocholátá, *Vanellus vanellus*  
Sluka lesní, *Scolopax rusticola*

Racek chechtavý, *Larus ridibundus*  
Holub hřivnáč, *Columba palumbus*  
Holub doupňák, *Columba oenas*  
Hrdlička zahradní, *Streptopelia decaocto*  
Výr velký, *Bubo bubo*  
Sýc rousný, *Aegolius funereus*  
Kulišek nejmenší, *Glaucidium passerinum*  
Kukačka obecná, *Cuculus canorus*  
Rorýs obecný, *Apus apus*  
Datel černý, *Dryocopus martius*  
Žluna zelená, *Picus viridis*  
Strakapoud velký, *Dendrocopos major*  
Strakapoud bělohřbetý, *Dendrocopos leucotos*  
Strakapoud malý, *Dendrocopos minor*  
Krutihlav obecný, *Jynx torquilla*  
Skřivan polní, *Alauda arvensis*  
Vlaštovka obecná, *Hirundo rustica*  
Jiříčka obecná, *Delichon urbica*  
Linduška lesní, *Anthus trivialis*  
Linduška luční, *Anthus pratensis*  
Konipas horský, *Motacilla cinerea*  
Konipas bílý, *Motacilla alba*  
Skorec vodní, *Cinclus cinclus*  
Střízlík obecný, *Troglodytes troglodytes*  
Pěvuška modrá, *Prunella modularis*  
Červenka obecná, *Erithacus rubecula*  
Rehek domácí, *Phoenicurus ochruros*  
Rehek zahradní, *Phoenicurus phoenicurus*  
Bramborníček hnědý, *Saxicola rubetra*  
Bělořit šedý, *Oenanthe oenanthe*  
Kos černý, *Turdus merula*  
Drozd kvíčala, *Turdus pilaris*  
Drozd zpěvný, *Turdus philomelos*  
Drozd brávník, *Turdus viscivorus*  
Cvrčilka zelená, *Locustella naevia*  
Cvrčilka říční, *Locustella fluviatilis*  
Rákosník zpěvný, *Acrocephalus palustris*  
Sedmhlásek hajní, *Hippolais icterina*  
Pěnice pokřovní, *Sylvia curruca*  
Pěnice hnědokřídla, *Sylvia communis*  
Pěnice slavíková, *Sylvia borin*  
Pěnice černohlavá, *Sylvia atricapilla*  
Budníček lesní, *Phylloscopus sibilatrix*  
Budníček menší, *Phylloscopus collybita*  
Budníček větší, *Phylloscopus trochilus*  
Králíček obecný, *Regulus regulus*  
Králíček ohnivý, *Regulus ignicapillus*  
Lejsek šedý, *Muscicapa striata*  
Sýkora lužní, *Parus montanus*  
Sýkora parukářka, *Parus cristatus*  
Sýkora uhelníček, *Parus ater*  
Sýkora modřinka, *Parus caeruleus*  
Sýkora koňadra, *Parus major*

Brhlík lesní, *Sitta europaea*  
Šoupálek dlouhoprstý, *Certhia familiaris*  
Ťuhák obecný, *Lanius collurio*  
Sojka obecná, *Garrulus glandarius*  
Straka obecná, *Pica pica*  
Ořešník krogenatý, *Nucifraga caryocatactes*  
Krkavec velký, *Corvus corax*  
Špaček obecný, *Sturnus vulgaris*  
Vrabec domácí, *Passer domesticus*  
Vrabec polní, *Passer montanus*  
Dlask tlustozobý, *Coccothraustes coccothraustes*  
Pěnkava obecná, *Fringilla coelebs*  
Zvonohlík zahradní, *Serinus serinus*  
Zvonek zelený, *Chloris chloris*  
Stehlík obecný, *Carduelis carduelis*  
Čížek lesní, *Carduelis spinus*  
Čečetka zimní, *Carduelis flammea*  
Konopka obecná, *Carduelis cannabina*  
Křivka obecná, *Loxia curvirostra*  
Hýl obecný, *Pyrrhula pyrrhula*  
Hýl rudý, *Carpodacus erythrinus*  
Strnad obecný, *Emberiza citrinella*  
Strnad rákosní, *Emberiza schoeniclus*

Závěrem bych chtěl upřímně poděkovat všem účastníkům 5. VVT Východočeské pobočky ČSO, kteří se aktivně zúčastnili prvního inventarizačního výzkumu Vraních hor a předali mně výsledky svých pozorování, dále mysliveckému sdružení v Královci a hajnému p. J. Surému za poskytnutí možnosti přenocovat na chatě Kamila a p. S. Poláčkovi za zásobování účastníků tábora kvalitní pitnou vodou.

### **Souhrn**

V období od 1. května do 15. června 1998 provedli členové Východočeské pobočky České společnosti ornitologické inventarizační výzkum avifauny Vraních hor v severovýchodních Čechách při státní hranici s Polskem. Sledované území má rozlohu 11,85 km<sup>2</sup>, z toho je asi 53,5 % zalesněno. V lesích převládá smrk, buk, klen, bříza, jedle a modřín. Zemědělskou půdu tvoří louky a pastviny. Nadmořská výška lokality se pohybuje od 480 do 880 m. Nevyskytují se zde žádné větší vodní toky ani vodní plochy. Zjištěno bylo celkem 88 druhů ptáků z 12 řádů (viz tab. 1). Pozoruhodný je výskyt čápa bílého, ostříže lesního, jeřábka lesního, chřástala polního, holuba doupnáka, strakapouda bělohřbetého, lindušky luční, bramborníčka hnědého, bělořita šedého, cvrčilky zelené, cvrčilky říční, ořešníka krogenatého, krkavce velkého, čečetky zimní a hýla rudého. Nálezem obsazených hnízdních dutin bylo prokázáno hnízdění sýce rousného a kulíška nejmenšího. Jednorázově realizovanými metodami liniového a bodového sčítání byly stanoveny orientační hodnoty denzity ptáků (v párech na 100 ha) v různých typech prostředí. Ve smrkovém lese různého stáří byla zjištěna celková denzita 345,8, v bukovém a smíšeném lese 415,0 a ve volné krajině (louky, pastviny, remízky, křovinaté meze)

276.7. Nejhojnějšími druhy byli pěnkava obecná, pěnice černohlavá, budníček menší, uhelníček lesní, červenka obecná, stržlík obecný atd.

### Summary

Ornithological survey of the mountain range Vraní hory on the Polish border of north-east Bohemia was carried out by members of the Eastern branch of the Czech Ornithological Society from May 1 to June 15, 1998. The area of the investigated region is 11.85 km<sup>2</sup>, out of which 53.5 % is covered with the forest. The prevailing trees are spruce, beech, maple, birch, fir and larch. The agricultural land is represented by meadows and pastures. Elevation of the area ranges from 480 to 880 m above sea level. There are no larger streams nor open waters there. Eighty eight species of birds belonging to 12 orders have been recorded (Table 1). The population density of individual species was estimated for different biotops. The overall density was calculated as 345.8 pairs. 100 ha<sup>-1</sup> in spruce stands of variable age, 415.0 pairs. 100 ha<sup>-1</sup> in beech and mixed stands, and 276.7 pairs. 100 ha<sup>-1</sup> in the open land. The most abundant species were the Chaffinch (*Fringilla coelebs*), Blackcap (*Sylvia atricapilla*), Chiffchaff (*Phylloscopus collybita*), Coal Tit (*Parus ater*), Robin (*Erithacus rubecula*) and Wren (*Troglodytes troglodytes*). Worth mentioning is the occurrence of the White Stork (*Ciconia ciconia*), Hobby (*Falco subbuteo*), Hazel Grouse (*Bonasa bonasia*), Corncrake (*Crex crex*), Stock Dove (*Columba oenas*), White-backed Woodpecker (*Dendrocopos leucotos*), Meadow Pipit (*Anthus pratensis*), Whinchat (*Saxicola rubetra*), Wheatear (*Oenanthe oenanthe*), Grasshopper (*Lucustella naevia*), River Warbler (*L. fluviatilis*), Nutcracker (*Nucifraga caryocatactes*), Raven (*Corvus corax*), Redpoll (*Carduelis flammea*) and Common Rosefinch (*Carpodacus erythrinus*). Occupied nest hollows of the Tengmalm's Owl (*Aegolius funereus*) and Pygmy Owl (*Glaucidium passerinum*) was found.

### Literatura

- BRABENEC J., 1972: Měkkýši Vraních hor. Práce a studie - Přír., Pardubice, 4: 85-88.
- DEMEK J. et al., 1987: Hory a nížiny. Zeměpisný lexikon ČSR. Academia Praha.
- HUDEK K., 1993: Formy zpěvu sýkory lužní (*Parus montanus*) v České a Slovenské republice. Sylvia, 29/1-2: 69-71.
- JURKOVIČ P., REJMÁNEK, M., 1968: Příspěvek k poznání herpetofauny české části Vraních hor a přilehlé nížiny. Acta Musei Reginaehradensis - S. A, 9: 147-155.
- RYBÁŘ P. et al., 1989: Přírodou od Krkonoš po Vysočinu. Regionální encyklopedie. Kruh Hradec Králové: 336.
- SEDLÁČEK K., DONÁT P., ŠTASTNÝ K., VARGA J., 1988: Červená kniha ohrožených a vzácných druhů rostlin a živočichů ČSSR. 1. Ptáci, SZN Praha: 188 str.
- ŠTASTNÝ K., BEJČEK V., HUDEC K., 1996: Atlas hnízdního rozšíření ptáků v České republice 1985-1989. Nakl. a vydav. H&H: 457 str.

### Adresa autora:

Ing. Pavel Žďárek  
Labská kotlina 971  
500 02 Hradec Králové